

ІДЭЙНА-МАСТАЦКІЯ АСАБЛІВАСЦІ НАВЕЛЫ ЛУКАША КАЛЮГІ «ВАМ ЗНАЁМАЕ»

Зуева Надзея Мікалаеўна

аспірантка кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага
дзяржаўнага ўніверсітэта, магістр філалагічных навук
(г. Мінск, Беларусь)

Ключавыя словы: беларуская літаратура, навела, малая форма, беларускі менталітэт, нацыянальная культура, урбанізацыя, мастацкі вобраз, Лукаш Калюга.

У артыкуле праводзіцца аналіз навелы Лукаша Калюгі «Вам знаёмае», апошняга твора празаіка, які быў напісаны яшчэ на волі ў 1932 годзе, асвятляецца тэма наступстваў урбанізацыі на пачатку XX стагоддзя, псіхалогіі чалавека ў пераломны грамадсканалітычны перыяд, а таксама разглядаецца значнасць творчасці празаіка ў наш час.

Навела «Вам знаёмае» з'яўляецца апошнім, напісаным і апублікаваным на волі творам, тэматыкай якога стала гарадское жыццё інтэлігенцыі. Стыль вызначаецца шэрагам асаблівасцяў, не характэрных для папярэдняй прозы пісьменніка: сінкрэтызм аб'ектыўнай і суб'ектыўнай форм аповеду, падзейная насычанасць, элементы псіхалагізму, лірычнасць, уключэнне ў сюжэт твора афарыстычных аўтарскіх выказванняў. Натуральнасць – галоўны элемент стылю навелы, а лёгкая іранічнасць трансфармуецца ў іронію з напauэлегічнай настраёванасцю. Аўтар прадмовы да зборніка Калюгавых твораў Яўген Лецка лічыў, што гэта было абумоўлена дыктатам, які на той час панаваў у грамадстве: «Пісьменнік не мог цяпер, у атмасферы ўсеагульнай падазронасці, абвінавачванняў і страху дазволіць сабе тое, што было ў яго ранейшых творах і з'явіцца ў пазнейшых, напісаных без усякіх шанцаў надрукавацца <...>» [1, с. 25]. «Вам знаёмае», у параўнанні з папярэднімі творамі празаіка, упершыню адлюстроўвае гарадскую тэматыку. Сюжэт навелы спрошчаны, пазбаўлены вялікай выдумкі. Яўген Лецка пісаў пра гэта так: «Цяпер жа, як гэта ні парадаксальна, “звышзадача” заключалася ў тым, каб адмовіцца ад набытых і ўласцівых сапраўднай літаратуры якасцяў: ад падтэксту, ад здольнасці да шырокіх абагульненняў, паказу на-грамадску значных, на-нацыянальнаму самабытных характараў, самавітай і сакавітай беларускай мовы» [1, с. 25]. Таму навела выглядае непасрэдна. Агульная атмасфера не магла не адбіцца адмоўна на сутнасці мастацкага твора. Так, напрыклад, мы бачым апісанне Мінска, якое падаецца пісьменнікам без экспрэсіі: «... ская вуліца: была ціхая, народу мала хадзіла па ёй <...>» або «Празрыста, нахабна свяціў ліхтар» [1, с. 126]. У прыведзеным апісанні горада бачыцца смутак героя, які параўноўвае вуліцы горада з вясковымі.

Навела насычана змястоўнымі побытавымі апісаннямі, што вычарпальна раскрываюць сюжэтную аснову, а для таго, каб паказаць рэальнасць падзей, празаік дакладна ўказвае месцы і назвы вуліц: *Камароўка, Пташні, клінічны гарадок, цукерачная фабрыка*. Кантраст паміж горадам і вёскай бачым у апісанні выгляду дзяўчат, якія пераязджаюць у Мінск і апыняюцца на трамвайным прыпынку: «...дзе дзяўчыны з невялічкімі клункамі. І пытаць не трэ было, што вясковыя. Ростам і з адзежы падобны былі яны адна на адну, толькі хусткі іначай завязвалі: адна пад цяляпень, а другая пад бараду» [1, с. 127]. Гісторыя сустрэчы Адама з дзяўчынай з Журавіч падаецца з дапамогай рэтраспекцыі, дзе апавядальнікам выступае сам аўтар, таму пануючае месца ў творы займае пункт гледжання апавядальніка: «Пазалетась – даўно гэта было Нават імя тае дзяўчыны цяпер Адам не помніць, а ведаў жа» [1, с. 126].

Лукаш Калюга добра разумеў чалавечую псіхалогію, таму характарыстыка вобразаў падаецца вельмі дакладна ў кароткіх, лаканічна-ёмістых апісаннях, напрыклад: «Адам не вельмі гаваркі быў. Мала ён яшчэ свету зазнаў: толькі трэці месяц, як з дому, з вёскі» [1, с. 125]. З сімпатыяй і лёгкай іранічнасцю адносіўся аўтар да сваіх герояў, што вынікае з іх рыс характару, напрыклад такой, як працавітасць: «Адам жа ад цямна да цямна працаваць быў прывычан. Яму рана было а чацвертай гадзіне, далёка да вечара летнім днём» [1, с. 126]. Празаік паказваў у нацеле і беднае вясковае жыццё: «Пяты нумар лямпа была тады ў Януковых, ды і тую яшчэ ўкручвалі – шкадавалі, што лішняе газы гарыць, дык нельга было прыгледзецца» [1, с. 126].

У пачатку навелы Лукаш Калюга зазначае: «Не тое, што ў аднаго пісьменніка...» [1, с. 124], бо калі параўноўваць з вясковай прозай аўтара, навела пазбаўлена самабытных моўных і стылёвых фарбаў. У заключнай жа частцы ён падае характарыстыку свайму твору: «Традыцыйна, кінематаграфічна, але без усякае камедыі» [1, с. 129]. Такім чынам быццам папярэджвае чытача пра спрошчанасць і невялікую вартасць свайго твора, але, у той жа момант, рэдкія мастакоўскія здольнасці маладога пісьменніка спрыялі цэласнаму мастацкаму засваенню і дасканаламу літаратурнаму ўвасабленню гарадской рэчаіснасці: «Там і жыў – у новым доме з зялёным дахам, на трэцім паверсе. Лета, цяпло... І на трэцім паверсе, дзе іхняя брыгада зрабіла сабе інтэрнат, замест вокнаў свяцілі небам нашклёныя дзіркі. Гэта не шкодзіла. Яны яшчэ шырышыя, прастарнейшыя былі. Лети, ясней былі водалей, цераз слімізарныя местачковыя хаткі ваколіцы, з іх відаць узнёслыя гарадскія мур» [1, с. 125]. Невялікае апісанне дэталёва перадае пачуцці галоўнага героя Адама, які трэці месяц жыве ў горадзе, але ўжо паспеў прызвычаіцца да ўрбаністычнай рэчаіснасці, нават па-свойму палюбіць сталіцу: «Гэту даль у вакне любіў Адам. Каб шырэі і вышай яна сталіцаю выроствала, ён і сам быў прычыннік.

Муляры з кельнямі савалі ёй аснову. Адам жа з гэблікам, каб гладзей было, падганяў» [1, с. 125]. Адам – выхадзец з вёскі, адзін з тых першых, хто прымаў непасрэдны ўдзел у будаўніцтве Мінска на пачатку 20-х мінулага стагоддзя. Апісанне жыцця галоўнага героя падаецца фрагментарна, праз пэўныя дэталі-сімвалы такія, як акно, святло, лямпачка, ліхтар і г. д.: «*Лёг сабе на сваім палку ў куточку і ляжаў сціхатаю, пазіраў на горад праз небама нашклёнае вакно. З трэцяга паверха Адаму з палка не відаць было нізкае ваколіцы. Толькі адзінокія, дзе-нідзе панатыканыя ліхтары ўгадваў ён унізе сярод трухлявых хатак. Было прыкра вачам ад іхняга купчастага, рэдкага параскідачага, нахабнага святла. А далей, на гары, цэнтральныя вуліцы свяцілі мякка, ласкава...*» [1, с. 126]. У гэтым апісанні прысутнічае рамантычны вобраз маладосці і новага жыцця, прадчуванне лёсавызначальнасці, бо галоўны герой – малады чалавек, які «*мала яшчэ свету знааў <... >*» [1, с. 127]. Так, у наведе расказаецца яшчэ і гісторыя кахання маладых людзей з вёскі, якія вырашылі ўладкоўваць сваё жыццё ў горадзе. І новае месца хутка мяняе вясковыя звычкі маладых людзей на гарадскія: «*Дзень у горадзе яна пабыла і ўжо не пад бараду і не пад цяляпень, а неяк іначай кругла хустку завязала! Гэтак яна хараэйшаю выдавала. Але яшчэ адзін вясковы звычай мела <... > дык абы цень матнуўся ці пачула крокі – канечне было ёй ведаць, хто там, зірнуць у вакно»* [1, с. 128]. Але пры гэтым праз увесь тэкст адчуваецца смутак моладзі па роднай старонцы і нязвыкласць новага, больш імклівага ўкладу жыцця: «*Было ў яго цяпер вольнага часу даволі, і яна тут не на рабоце, а ў гасцях у замужняе сястры была, дык на горадзе цэлы вечар забавіліся. Вясковае ўспаміналі ўсё»* [1, с. 128]. Кантраст паміж старым светам (вясковым) і новым (гарадскім) нясе ў сабе трагічны матыў раз'яднання. Параўнаем: «*Аднаго разу – гады тры, як было гэта, – прыязджала тая жураўская дзяўчына да цёткі ў іх вёску з кудзеляю. Вечары са два пасядзеўшы тады Адам у яе каля прасніцы, нейкую старасвецкую польку стаптаў быў з ёю»* [1, с. 125] і вось так выглядаюць заняткі ўжо гарадскога жыхара: «*На нешта вясёлае, з пацалунку пачатае, трапіў Адам у кіно»* або «*Паўсеанса народу вёз трамвай у Адамаў бок на Камароўку. Цяжка было – ледзьве сунуўся»* [1, с. 127]. Такім чынам з усіх персанажаў Калюгі асабліва вылучаецца вобраз вясковага чалавека, які самабытна прадстаўляе персаніфікаванае ўвасабленне нацыянальнай ментальнасці.

Эпічны талент унікальнага па сваёй мастацкай прыродзе пісьменніка Лукаша Калюгі заключаецца ў імкненні паказаць, як у грамадстве нішчыцца тое, што было напрацавана стагоддзямі. Прызайка хвалявала трагічнае пытанне раз'яднання чалавека з малой радзімай, ён імкнуўся паказаць трагедыю хуткага змянення рэчаіснасці, непазбежную пагрозу запустнення вёскі, знішчэнне нацыянальнага і духоўнага.

Літаратура

1. Калюга Л. Творы: раман, аповесці, апавяданні, лісты / Лукаш Калюга. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2011. – 462 с.